

GESCHIEDENISREFLEX

DENKEN OVER GESCHIEDENIS

INHOUD

Inleiding 5
Filosoferen: een plaats in de geschiedenisles 6
Kritisch denken stimuleren via dialoog 8
Thema's en leeractiviteiten 10
Wat zijn grote vragen? 12
Leeractiviteiten 14
Voorbeelddialoog 18
Zelf aan de slag 21

GROTE VRAGEN OVER GESCHIEDENIS

INLEIDING

Hoe laat je jongeren kritisch denken over geschiedenis? Op welke manier wek je bij jongeren inzicht in wat geschiedenis tot geschiedenis maakt?

GeschiedenisReflex biedt een methodiek om reflectie over geschiedenis op te wekken bij jongeren in alle jaren van het secundair onderwijs.

De kaartenset bestaat uit grote vragen en filosofische oefeningen.

FILOSOFEREN: EEN PLAATS IN DE GESCHIEDENISLES

Hoe stimuleer je het historisch denken van jongeren? Hoe zorg je dat leerlingen kritisch redeneren over bronnen, beelden en historische beeldvorming? Op welke wijze laat je jongeren reflecteren over de complexe relaties tussen heden en verleden? Aandacht voor filosofische thema's en vragen kan hierbij helpen. Ze laten immers toe vanop een afstand naar de discipline te kijken en de sleutelbegrippen te bevragen. Door te filosoferen kunnen leerlingen samen antwoorden zoeken op grote filosofische vragen. Zo staan jongeren stil bij de (historische) wereld, de eigen positie in deze wereld en de taal die we gebruiken om haar te beschrijven.

Een filosofisch gesprek laat toe verschillende perspectieven te verkennen, historische (sleutel) begrippen zoals tijd, democratie of causaliteit te verkennen en stil te staan hoe hedendaagse waarden verschillen met waarden uit het verleden. Kortom in een filosofisch gesprek leren jongeren samen in dialoog gaan en 'democratisch denken'.

KRITISCH DENKEN STIMULEREN VIA DIALOOG

In deze kaartenset krijg je als leerkracht grote vragen en hands-on oefeningen die kunnen helpen om de meta-historische vragen die aan de basis liggen van de lessen geschiedenis en van ons historisch denken, samen met de leerlingen te verkennen.

Deze kaarten hebben als doel om leerlingen te laten dialogeren en zo een eigen en onderbouwd standpunt in te nemen over deze onderwerpen. Filosofische dialoog is een relevant instrument om kritisch denken op te wekken. Dialoog moedigt jongeren aan om samen argumenten te onderzoeken.

Een filosofische dialoog over geschiedenis start steeds met een goed gevormde filosofische vraag.

Deze grote vraag is niet hetzelfde als een historische vraag. Een historische vraag zoals 'Wat waren de oorzaken van de eerste wereldoorlog?' of 'Welke rol speelde Lodewijk XIV bij de centralisatiepolitiek in het Frankrijk van de 17de eeuw?' vermelden een specifieke historische context. Deze historische vragen kunnen via een historisch (bronnen)onderzoek onderzocht worden, al moeten we telkens rekening houden met de beperkingen van onze kennis of de kwaliteit van de bronnen.

Grote vragen over geschiedenis focussen op concepten of ideeën die aan bod komen tijdens lessen geschiedenis, maar niet altijd via historisch (bronnen)onderzoek kunnen onderzocht worden, en waarop geen sluitend antwoord te geven is. Met grote historische vragen worden leerlingen aangezet te reflecteren, historische begrippen te analyseren, structuurbegrippen te duiden en om de grondslagen, vooronderstellingen en evidenties gelinkt aan de manieren waarop wij omgaan met het (of een) verleden in vraag te durven stellen.

THEMA'S EN LEERACTIVITEITEN

Er zijn 5 verschillende thema's. Elk thema bevat naast grote vragen ook verschillende concrete leeractiviteiten om het kritisch denken uit te dagen.

- **Vragen met betrekking tot tijd en tijdelijkheid (ontologie)**
- **Vragen over de geschiedenis als discipline (epistemologie)**
- **Vragen over goed en kwaad in de geschiedenis (ethische vragen)**
- **Vragen over de historische structuurbegrippen**
- **Vragen over historische begrippen**

OPBOUW LEERACTIVITEITEN

De leeractiviteiten variëren. De ene activiteit is abstracter dan de andere. Deze variatie laat toe specifieke activiteiten te kiezen die aansluiten bij de achtergrondkennis en dialogische vaardigheden van de leerlingen en leerkracht. De opbouw van elke leeractiviteit volgt dezelfde opbouw, namelijk: **instructie - verwerkingsvragen - grote vraag**.

Na de instructie volgen gerichte verwerkingsvragen. Deze vragen dienen als een instrument voor leerlingen om de aangeboden informatie te begrijpen, te analyseren en toe te passen.

De grote vragen bieden een diepere laag van reflectie en stimuleren leerlingen om ruimer na te denken over het bredere thema waarin de oefening zich bevindt. Deze vragen dagen uit tot meer abstract denken en bevorderen een beter begrip van de geschiedenis.

WAT IS EEN GROTE VRAAG?

Nodigt uit tot onderzoek,

geen nadruk
op eenduidige
antwoorden,

zet aan tot verschillende
perspectieven,

focust op inzichtelijk denken.

“

De methodiek past helemaal binnen de filosofie van het historisch denken, waarop het nieuwe leerplan gebaseerd is. Dat kennis geen einddoel meer is, maar dat leerlingen moeten in staat zijn om de historische kennis toe te passen. Dat doet de methodiek.”

(lerarenopleider geschiedenis)

”

LEERACTIVITEITEN

RANGSCHIKKING

Een rangschikking is het maken van een opdeling in verschillende categorieën. Elke rangschikking berust op bepaalde criteria aangegeven in de leeractiviteit op grond waarvan de verdeling wordt gemaakt. Bij rangschikkingsoefeningen verdelen leerlingen zaken in verschillende categorieën en denken ze na over de (impliciet) gehanteerde verdelingscriteria.

CONCEPT CARTOONS

In de concept cartoons krijgen de leerlingen vier verschillende visies te horen over hetzelfde onderwerp. Je start met het tonen van de cartoons en laat de leerlingen een positie kiezen die het best overeenkomt met hun eigen positie. Het is een oefening waarbij leerlingen zich leren indenken in de verschillende visies over een bepaald thema. Welke van de verschillende standpunten zijn voor hen aanvaardbaar? Welke argumenten zouden de verschillende personages hebben voor hun overtuiging?

WAT ALS...?

Gedachte-experimenten doen een beroep op de verbeelding. Ze worden in gedachten uitgevoerd en stellen ons in staat om onze overtuigingen, oordelen en intuïties aan te scherpen en te onderzoeken. Vaak vertrekken gedachte-experimenten van een beschrijving van een onwerkelijke situatie ("Stel je eens voor dat ...") waarin we ons mentaal verplaatsen en waarin herkenbare overtuigingen, oordelen en intuïties een rol spelen. Vervolgens wordt deze onwerkelijke situatie gekoppeld aan een hypothetische vraag ("Wat als ...?") om de grenzen van het denkbare of moreel toelaatbare te verkennen. Een specifiek voorbeeld van een gedachte-experiment is een 'tegenfeitelijke redenering' (counterfactual history): wat als de geschiedenis anders was gelopen?

HISTORISCHE CASUSSEN

De historische casussen hebben tot doel om, aan de hand van een zeer specifieke historische gebeurtenis, te komen tot de geschiedfilosofische vraagstukken die deze casus met zich meebrengt. De concrete historische context is dan ook eerder een middel om tot deze dieperliggende vraagstukken te komen, dan een doel op zichzelf.

TEGEN/STELLING

Deze oefening heeft tot doel om de verschillende meningen in de klas zichtbaar te maken. Nadat de verschillende meningen in de klas zichtbaar zijn, kan worden overgegaan op een verkenning van de argumenten die deze meningen ondersteunen.

CITATEN

Citaten geven leerlingen de mogelijkheid om zichzelf te herkennen in de stellingen of om er net oppositie tegen te voeren. Ze prikkelen het denken en zetten aan tot verdere reflectie.

“

Deze methodiek is gewoon één en al historisch inzicht opwekken. [....]

De leerlingen moesten creatief zijn en ik had de indruk dat ze op een vrij hoog niveau aan het redeneren waren.

(leerkracht geschiedenis)

”

VOORBEELDDIALOOG

G Gespreksleider L Leerling

G Wat is het verschil tussen geschiedenis en herinnering?

L1 Geschiedenis is iets wat je echt moet onthouden, wat belangrijk is voor anderen ook en herinneringen meer voor jezelf.

G Wie heeft een andere definitie van geschiedenis of herinneringen?

L2 Ik wil dat meer mensen weten over de geschiedenis dan over je herinneringen.

L3 Maar zonder de herinneringen van mensen heb je toch geen geschiedenis van bijvoorbeeld de oorlog? Er zijn heel veel mensen die een oorlog hebben meegemaakt en als die zijn herinneringen vertelt, krijg je een duidelijker beeld over wat er gebeurd is in de geschiedenis.

G Is geschiedenis een verhaal of een wetenschap?

L4 De historicus onderzoekt dat aan de hand van bronnen. Soms heb je geen bronnen dus kan je dat niet echt onderzoeken zoals bij biologie ofzo.

G Oké.

L5 Maar ik vind wel dat geschiedenis wetenschap is, want wij kunnen uitzoeken wie een persoon was enzo, dus ik vind dat het wel echt onder wetenschap kan vallen.

L6 Ik denk dat zo biologie en fysica eerder zo... dat is exacter en je hebt zo maar één waarheid die we niet altijd weten, bijvoorbeeld hoe een cel ineen zit ofzo. En bij geschiedenis heb je meer nuances en er zitten zo meer dingen achter.

G Kan ik geschiedenis uitleggen aan iemand zonder dat ik een verhaal vertel?

Stukje dialoog uit een workshop 'GeschiedenisReflex' in de klas.

“

Ik vind het tof om andere mensen hun mening te horen. Ik vergelijk dat dan altijd met mijn eigen mening en bedenk: misschien is hetgeen wat ik denk ook niet altijd het juiste dan.

(leerling)

”

ZELF AAN DE SLAG

Een veilige omgeving is belangrijk als je met dit materiaal aan de slag wil in jouw les. **Benadruk het belang van respectvolle communicatie**. Leerlingen gaan samen op onderzoek en mogen verschillende perspectieven verkennen als ze argumenten geven.

Erken meerdere perspectieven. Als alle leerlingen eenzelfde overtuiging delen, kan het helpen een vraag te stellen als: “Wat zou iemand zeggen die het niet met je eens is?”. Je kan ook werken met een lege stoel.[1] Nodig leerlingen uit plaats te nemen op de stoel en dan een standpunt naar voor te brengen waar ze het zelf mee oneens zijn, maar dat wel interessant is voor het gesprek.

[1] Filmpact & Blue Bird Docs (2023) Young Plato educatief pakket. Een pleidooi voor Filosofie in het onderwijs. https://www.bluebirddocs.org/young-plato

De rol van de leerkracht is om als facilitator het gesprek in goede banen te leiden en op een niet-oordelende manier de verschillende standpunten in de klas te verkennen.

De leerkracht stelt zijn eigen mening tussen haakjes om zo een 'vragende' houding aan te nemen. De kennis die wordt nagestreefd tijdens het filosoferen is inzichtelijke kennis, oftewel kennis die de leerlingen zelf creëren.

Probeer het denken van de leerlingen fysiek te maken. Zo kan je makkelijker de verschillende nuances in het denken bij de leerlingen blootleggen.

HOE VOER JE EEN FILOSOFISCH GESPREK?

Als leraar ben je een gespreksleider

Je stimuleert onderzoek door een Socratische houding aan te nemen: geen inhoudelijke antwoorden te geven, maar door te vragen naar inzichten en argumentaties bij leerlingen.

Vanzelfsprekendheden ter discussie stellen
Filosoferen draait om open vragen en het bevragen van vanzelfsprekendheden.

Antwoorden serieus nemen
Het denken stimuleer je door antwoorden te bevragen, samen te onderzoeken wat geldig is en wat niet.

Vertrouwen in het eigen denken
Filosoferen versterkt het kritisch en creatief denken, alsook het zelfvertrouwen in eigen denken.

De betekenis van de dialoog
Jongeren ontdekken tijdens het filosoferen de kracht van het gezamenlijk uitzoeken. Ze leren naar elkaar te luisteren, elkaars mening te onderzoeken en te respecteren.

JE KAN DIT SOORT VRAGEN STELLEN IN EEN FILOSOFISCH GESPREK:

Vragen naar helderheid en duidelijkheid

- Bedoel je (zus of zo) als je zegt dat (dit of dat)?
- Begrijp ik het goed dat je zegt...?
- Hangt dit samen met ...?
- Spreken jullie hier over hetzelfde of over iets anders?

Vragen die zoeken naar argumenten, redenen en bewijzen

- Waarom denk je dat?
- Hoe weten we of dit waar is?

Vragen die alternatieve gezichtspunten onderzoeken

- Denkt iemand er anders over?
- Kan het tegendeel waar zijn?

Vragen over het gesprek

- Kunnen we het gesprek even samenvatten?
- Hebben we iets nieuws geleerd?
- Denken sommigen onder jullie nu anders dan voorheen?

AANDACHTSPUNTEN BIJ EEN FILOSOFISCH GESPREK

- Zet leerlingen in een cirkel, zo kunnen ze goed reageren op elkaar
- Zorg voor helderheid door telkens terug te komen op de centrale vraag als het gesprek te ver uitweidt
- Zorg ervoor dat leerlingen een duidelijk argument geven als ze antwoorden
- Respecteer het recht op zwijgen (zwijgen is niet gelijk aan niet-denken)
- Laat verwondering en twijfel toe, ze zijn de motor voor onderzoek

Ging je met het materiaal aan de slag?
Heb je opmerkingen,
of deel je graag een moment in de klas?

Een mailtje naar exploratio@odisee.be
is steeds welkom.

Grote vragen: Broos Delanote, Jelle De Schrijver en Eef Cornelissen

Filosofische oefeningen: Broos Delanote, Jelle De Schrijver,
Toon De Smet en Laura Van den Broeck

Vormgeving: Ruth Van Wichelen

GeschiedenisReflex is een project van Onderzoekscentrum ExploRatio
(lerarenopleiding Odisee). ExploRatio zet in op kritisch denken in het onderwijs.

© ExploRatio, oktober 2025

exploratio.odisee.be

Odisee
DE CO-HOGESCHOOL
ExploRatio
Onderzoekscentrum
Kritisch Denken